

Ethische Rechtenimplicaties van Platinaten, Stamcelonderzoek en Dierproeven, bekeken vanuit Kantiaanse Vernunftsphilosophie

Ulrich Grün, stud.nr.: 9212647*

22 april 2007

Inleiding In het kader van ‘Weten en Geweten’, een interdisciplinair wetenschapsfilosofisch programma van Studium Generale, kwam in een aantal avonden verscheidene onderwerpen aan bod. Het thema dit jaar was ‘ethiek van de wetenschap’ en behandelde de ethische grenzen waar een wetenschapper mee te maken heeft of mee te maken zou moeten hebben. Dit essay behandelt drie van de onderwerpen die aan bod kwamen en probeert antwoorden op de ethische vraagstukken te krijgen door uit te gaan van Kants Vernunftsphilosophie. Hiervoor is gekozen omdat Kants filosofie grote invloed heeft gehad bij de invulling van de grondrechten van de mens. Het eerste onderwerp dat hier behandeld wordt is het recht van dode mensen; dit naar aanleiding van de ophef rond de tentoonstelling *Bodies* waar overledenen als plastinaat door een breed publiek te bewonderen zijn. Het tweede onderwerp behandelt de ethische implicaties van het gebruik van stamcellen; een onderwerp dat de laatste tijd steeds meer aandacht lijkt te krijgen, mede door de beloften die gemaakt worden. Als laatste laat ik zien wat de ethische bezwaren en mogelijkheden zijn van het gebruik van proefdieren voor de ontwikkeling van medicijnen.

Rechten Dit essay gaat voornamelijk over rechten die een subjekt kan hebben. Wanneer we over rechten spreken, dan kunnen we twee soorten rechten onderscheiden: de negatieve rechten en de positieve rechten.¹ De *negatieve rechten* bestaan wanneer ik de gerechtvaardigde eis kan stellen niet gehinderd te worden in een bepaalde aktie. Mijn recht heeft bij ieder ander de plicht tot gevolg om mijn recht te respektieren. Het hebben van *positieve rechten* impliceert dat ik hulp mag verwachten in het behalen van mijn doel. Voorbeelden van negatieve rechten zijn het recht op vrijheid van meningsuiting (anderen mogen mij daar niet

*Adres: Grenadadreef 1A, 3563 HE Utrecht, Telefoon: 0628106972

¹Düwell, M. *Moral reasoning in applied ethics: The place of moral philosophy in the ethical discussion concerning reproductive medicine and human genetics*. In: H. Haker/D. Beylveld (Eds.), *The Ethics of Genetics in Human Reproduction*, Aldershot: Ashgate, 183-200.

in hinderen), het recht geen pijn aangedaan te krijgen, niet gedood te worden en niet zonder eerlijk proces gevangen gezet te worden. Voorbeelden van positieve rechten zijn het recht op onderwijs, geneeskundige zorg en het recht kinderen te kunnen krijgen. Negatieve rechten hebben consequenties voor iedere aktor; het recht niet gedood te worden verplicht iedereen daar naar te handelen. Andersom hebben positieve rechten alleen consequenties voor enkele aktoren; niet iedereen is verplicht mij kinderbijslag te geven.

De rechten van doden Toen Gunter von Hagens enkele maanden geleden zijn *Bodies* tentoonstelling opende in de Beurs van Berlage te Amsterdam, waren de meningen hevig verdeeld. De tegenstanders van *Bodies* beargumenteerden dat het op een dergelijke manier tentoonstellen van een overleden mens ethisch onaanvaardbaar is. Het doel van Von Hagens zou slechts choqueren zijn; vertonen van kunst onder het mom van wetenschappelijke verantwoordelijkheid; gesol met dode lichamen, waarbij elk respect voor de overledene ontbreekt. De vraag die ik hier wil beantwoorden luidt: is het waar dat een dergelijke manier van tentoonstellen onethisch is? Een argument tegen het tentoonstellen van overleden mensen is vaak dat het in strijd is met de waardigheid van de mens of met de waardigheid van de dode (die in dat laatste geval blijkbaar niet meer als mens gezien wordt). Vragen die aan bod kwamen tijdens de lezing van Studium Generale² waren ‘mag je kubisme (verkunsting) toepassen op een plastinaat’, ‘maakt het verschil of een dode gebruikt wordt voor medische toepassingen of voor tentoonstellingen’ en dergelijke.

Om tussen de bomen weer het bos te kunnen zien, wil ik een antwoord geven op de vraag ‘heeft een overledene mensenrechten?’ Allereerst: waarom heeft een levend mens rechten? De grondrechten van de mens baseren de negatieve rechten op Kants Vernunftphilosophie die stelt dat de waardigheid van de mens gebaseerd is op diens bijzondere gave tot zelfreflectie en morele zelfbepaling. Hieruit volgt de kategorische imperatief dat men een mens (een ander, maar ook zichzelf) nooit enkel als middel mag gebruiken, maar ook altijd als doel aan zich zelf.³ Terwijl het duidelijk is dat een levend mens met een normale geestelijke gesteldheid waardigheid bezit wat hem rechten verleent, is dit niet het geval voor een dode. Wat is eigenlijk een dode? Enerzijds bedoelen wij daar een lijk mee, anderzijds een overledene. Fysiek gaat het daarbij natuurlijk om hetzelfde, maar voor de ethische discussie is het zinvol hier een onderscheid aan te brengen.

Als *lijk* gaat het om niets meer dan een stoffelijk omhulsel zonder bewustzijn dat binnen afzienbare tijd ontbonden zal zijn, hetzij in een graf of in een krematieoven. Andere opties zijn het gebruik van organen ter redding van orgaanontvangers, het gebruik van het lichaam of delen ervan om onderwijskundige redenen –in de anatomie of als plastinaat voor een breder publiek– of als object van kunst.

²I. de Raat en R. Gerwen. ‘Publiek vermaak of wetenschap - het tentoonstellen van de mens’. Lezing Studium Generale dd. 14 februari 2007

³Kant, I. ‘*Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*’. 429

F.J.Wetz⁴ maakt duidelijk een punt, wanneer hij beargumenteert dat de waardigheid van een lijk nooit in het geding kan zijn omdat een lijk geen drager is van waardigheid (want geen drager van bewustzijn), en dat argumenten tegen plastinatie gebaseerd op de idee van waardigheid van een mens ook na diens leven, niet houdbaar zijn. Anders zouden ook de in onze samenleving geaccepteerde vormen van orgaantransplantatie, wetenschappelijk gebruik voor anatomiedoeleinden of sectie ten behoeve van het uitsluiten of oplossen van een misdrijf ethisch problematisch zijn, en wat te denken van het weggroten in de grond?

Anders zit het met de dode als *overledene*. In dat geval gaat het om de herinneringen die leven bij de nabestaanden en die graag een heel lichaam ten grave willen dragen, of de overledene niet als plastinaat terug willen zien. Wetz ruimt ook deze argumenten weg door te stellen dat de manier van overledenenherdenking cultuurgebonden is; niet alleen in plaats, maar ook nog eens in tijd. Daarnaast speelt bij betreffende plastinatie nog eens dat de dode ten tijde van leven zijn uitdrukkelijke wens kenbaar gemaakt heeft om zijn lichaam ter beschikking te stellen; als object ter leringe maar ook als object van kunstzinnig vermaeck.

Implicaties van stamcelgebruik Ook wanneer het gaat om wat men mag doen met stamcellen lopen de discussies hevig op. Bij stamcellen gaat het om menselijke lichaamscellen die nog niet gespecialiseerd zijn tot zenuwcel, spiercel, hartcel en dergelijke, maar zich nog kan delen en specialiseren tot willekeurig welke lichaamscel. Stamcellen zijn aanwezig in een volwassen mens, maar daar slechts in kleine hoeveelheden, moeilijk te lokaliseren en niet opkweekbaar.⁵ Betere stamcellen kunnen gewonnen worden uit embryo's tot enkele weken oud, die afkomstig zijn uit reageerbuisbevruchtingen (IVF) en abortii provocatus. De argumenten tegen het gebruik van stamcellen wil ik nu tegen het licht houden.

'Embryo's hebben het recht op leven', is een argument dat op verscheidene manieren opduikt. Volgens de Katholieke kerk heeft een embryo reeds een ziel en in Duitsland is men bang dat gebruik van embryo's doet denken aan de Joseph Mengele praktijken ten tijde van Nazi-Duitsland. Omdat deze argumenten niet redelijk zijn ga ik daar verder niet op in. Wat ik hier wel denk te kunnen beantwoorden is de vraag of een embryo rechten kan hebben. Wanneer we kijken naar Kants eerder genoemde kategorische imperatief die is overgenomen in de grondrechten, dan is dit niet het geval. Net als een dode heeft ook een embryo geen bewustzijn. Voor het hebben van bewustzijn zijn hersenen nodig als drager ervan, maar in die eerste weken van een embryo zijn nog geen zenuwcellen gevormd. Dat een embryo in enkele landen (zoals Duitsland) gelijke rechten geniet als een volwassene, valt daarom op grond van het waardigheidsargument niet te baseren.

Anders zit het met de rechten van de vrouw die haar eicellen afstaat ter kunstmatige bevruchting. Dat afstaan en de vaak vruchteloze pogingen om via IVF

⁴Wetz, F.J. 'Tote sind nur ein Problem für Lebende. Menschenwürde und Plastination'. In: Annals of Anatomy, blz.385/91 (2000)

⁵Mummery, Ch. 'Ethische implicaties van stamcelonderzoek'. Lezing Studium Generale dd. 28 februari 2007

zwanger te worden, veroorzaakt bij haar (en haar mogelijke partner) psychologische stress⁶. De vrouw heeft het (negatieve) recht deze stress niet aangedaan te krijgen. Tegen het gebruik van embryonale stamcellen is dit echter geen geldig argument, omdat de vrouw de keuze voor IVF maakt (zij wil heel graag zwanger worden). De embryo's die gebruikt kunnen worden voor stamceltherapie zijn afkomstig van restembryo's die over blijven nadat de zwangerschap gelukt is, of de vrouw van verdere pogingen afziet.⁷

Argumenten tegen het gebruik van stamcellen moeten dus uit een heel andere hoek komen om een rol te kunnen spelen in de discussie of wetenschappelijk onderzoek daarmee mogelijk mag zijn. Een argument tegen gebruik van stamcellen en dus van restembryo's is dat stamceltherapie slechts beschikbaar is voor de rijke landen en dan vaak ook alleen voor de rijke mensen die daar een kwaal mee willen doen genezen. Arme mensen zouden achter blijven, doordat zij die mogelijkheden niet geboden krijgen. Bij de beantwoording van dit argument moet naar mijn mening meegewogen worden dat het hier gaat om positieve rechten: het recht op het krijgen van een therapie, en niet om een negatief recht: het recht dat iemand niet slechter wordt wanneer een ander stamceltherapie krijgt toegepast. Ook nu hebben rijken en mensen in de ontwikkelde landen reeds voordelen ten opzichte van de anderen: betere gezondheidsvoorzieningen, meer eten en een langer leven.⁸

Een ander ethisch probleem van stamceltherapie is dat de therapie vaak niet werkt, terwijl dit door de klinieken die stamceltherapie aanbieden wel beweerd wordt. Voor zieke mensen die verder geen hoop op beterschap hebben, is dit vaak het enige lichtpuntje aan de verder duistere horizon. Ze hebben dan exorbitant hoge bedragen voor over om weer beter te worden of een geliefd familielid weer beter te zien worden. Wanneer de kliniek weet dat de therapie niet helpt, dan begaat zij een misdaad tegen de menselijkheid, doordat zij de zieke slechts als middel ziet tot het verkrijgen van geld en niet als doel op zich. Omdat dit tegen de grondrechten in druist, zijn deze klinieken in de westerse landen verboden.⁹

Dierproeven en ethiek Nadat in de voorafgaande twee thema's de rechten van de mens onderwerp van discussie waren, zijn nu ook de rechten van andere dieren aan de beurt, en wel de rechten van dieren die voor de ontwikkeling van nieuwe medicijnen gebruikt worden en daar vaak ook hun leven voor laten. In Nederland gaat het om $6,2 \cdot 10^5$ proefdieren die hun leven in proefdiercentra slijten. Het gebruik van proefdieren stuit tegen veel moreel verzet en zal in het nu volgende besproken worden. Uit de discussie, zoals die gevoerd werd tijdens en na de lezing van Studium Generale¹⁰, blijkt dat veel Nederlanders tegen het gebruik van proef-

⁶Düwell, ibid.

⁷www.vsop.nl/dossiers/reactieembryowet.php

⁸Deze voordelen hebben dan een ethische implicatie wanneer dit voordeel voor de westerse wereld ten koste gaat van de rest van de wereld, zoals het geval is bij onze landbouwsubsidies die het de boeren van armere landen onmogelijk maakt om naar het westen te exporteren.

⁹Lezing en discussie SG

¹⁰Ohl, F. *Dierproeven voor de mens*. Lezing Studium Generale dd. 28 maart 2007

dieren zijn wanneer zij met het bestaan daarvan geconfronteerd worden. Frauke Ohl vindt dit opmerkelijk, gezien het veel grotere aantal dieren ($9 \cdot 10^8$) dat in de Nederlandse landbouw wordt vetgemest ten behoeven van de voedselvoorziening, onder levensomstandigheden die niet bepaald prettiger zijn dan de omstandigheden waaronder de proefdieren leven. Daarnaast zijn strenge wetten geformuleerd die bepalen wat allemaal met proefdieren gedaan mag worden en wat niet en welke aantallen proefdieren voor welk onderzoek gebruikt mogen worden.

Los van de gevoelskwestie is het zinvol om te kijken wat de rechten van de dieren zijn. Hebben dieren een waardigheid, zoals geformuleerd in de grondwet? Zoals hiervoor in de rechtendiskussie over *Bodies* reeds gebleken is, hebben wezens het vermogen tot zelfreflectie en morele zelfbepaling nodig om drager te kunnen zijn van waardigheid. Doden en embryo's genieten om die reden geen bescherming op grond van waardigheid. De vraag die gesteld moet worden luidt dan: 'heeft een dier het vermogen tot zelfreflectie?' Indien dat het geval is, geniet dat dier bescherming van diens recht, ook al kan het dat recht niet opeisen zoals wij, mondige en talige burgers, dat kunnen. Om het vermogen tot zelfreflectie te bezitten, moet in iedergeval een sterk ontwikkeld bewustzijn aanwezig zijn. De aanwezigheid van bewustzijn kan wetenschappelijk onderzocht worden, zoals dat ook te onderzoeken is op mensen. Bij een positieve uitkomst is dat dier dezelfde (negatieve) rechten toe te kennen als aan mensen en om dezelfde reden. Hierom is het verboden om op 'hogere primaten' (chimpansees, gorilla's, ed.) proeven te doen.¹¹

Een ander punt dat met waardigheid niets te maken heeft en dus ook geen hoogontwikkeld bewustzijn vereist, is de mogelijkheid te lijden. Deel van de mensenrechten is gebaseerd op ons vermogen pijn, angst, stress ed. te ervaren. Om die reden hebben wij het recht niet gemarteld en niet in angstveroorzakende omstandigheden gebracht te worden. Dieren die deze vermogens eveneens bezitten, bezitten daarmee automatisch dezelfde rechten. Komplikerende faktor hierbij is echter, dat met het lijden van dierproeven voor ontwikkeling van een medicijn of chemotherapie andere leed verminderd wordt, namelijk het leed van de zieke mens die met het medicijn genezen zou kunnen worden van pijn of andere mensenwaardige omstandigheden. Zoals het *utilisme* als normatief-ethische theorie aangeeft¹² kan het zeer wel juist zijn om veroorzaking van leed toe te staan, wanneer de totale hoeveelheid leed wordt verminderd. Volgens die theorie kan één proefdier pijn gedaan worden, wanneer de zelfde hoeveelheid pijn bij meer dan één ander wezen (de mens bijvoorbeeld) verminderd wordt. Tijdens de lezing van Studium Generale en de discussie die daarop volgde, kwam dit argument ook duidelijk naar voren als argument voor het houden van dierproeven. Medicijnen zouden waarschijnlijk ook zonder dierproeven gevonden worden, maar dan pas vijf tot tien jaar later; een tijdsspanne waarin veel (menselijk) leed geleden zou

¹¹Lezing en discussie SG

¹²'Reader Normatieve Ethiek', onder redactie van Marcus Düwell, Universiteit Utrecht, Faculteit Wijsbegeerte. Kursusjaar 2005/6

zijn. Om deze reden acht Ohl het niet verantwoordelijk om zonder dierproeven uit proberen te komen. Echter, ook met het aanvaarden van het utilisme is het veroorzaken van leed nog niet automatisch acceptabel. Staat het opheffen van een hoeveelheid pijn bij de een wel gelijk aan het veroorzaken van een gelijke hoeveelheid pijn bij een ander? Kan ik een mens opofferen om één ander mens mee te redden, of zal ik daar meer dan één mee moeten redden? En hoeveel zouden dat dan wel moeten zijn?

Een vraag die gesteld zou kunnen worden om geen onschuldige dieren te moeten gebruiken zou kunnen zijn: ‘wanneer we al voor mensen medicijnen maken, waarom laten wij dan geen misdadigers lijden. Zij hebben de mensheid (samenleving) immers al leed aangedaan?’ Terwijl een dergelijke benadering in minder-demokratische landen ook wordt toegepast en volgens sommigen ook in een land als de VS, is dit ethisch onaanvaardbaar. Ieder mens is drager van waardigheid en bezit zodoende rechten die deze waardigheid dienen te beschermen. Of iemand voor begane misdaden gevangen zit of niet, maakt daarin geen verschil.

Konklusie Ik heb gepoogd te laten zien dat over de drie onderwerpen waar veel kommotie over bestaat, toch een zinvolle discussie te voeren valt. Of een bepaalde handeling ethisch juist is of niet, is niet slechts een kwestie van gevoel; door zorgvuldig te kijken naar wat een probleem zou kunnen zijn en hoe het zich relateert tot ethische aannamen die sinds geruime tijd gemeengoed zijn geworden –Kants stellingen met betrekking tot de waardigheid van een mens zijn zelfs onderdeel van de grondrechten– kunnen ook de boven genoemde onderwerpen in ethisch opzicht zinvol tegen het licht gehouden worden. Ik heb laten zien dat de tentoonstelling *Bodies* ethisch niet onaanvaardbaar is. Het tentoonstellen van een dode is niet tegen diens waardigheid, omdat een dode geen drager daarvan kan zijn. Ook met betrekking tot het gebruik van stamcellen afkomstig uit restembryo's valt vanuit deze hoek niets in te brengen, omdat ook een embryo, bij gebrek aan een bewustzijn, geen waardigheidsdrager is. Anders is het met de mensen voor wie de stamcellen bedoeld zijn. Wanneer hen een oor aangenaaid wordt, alleen om met stamceltherapie het grote geld te verdienen, handelt zo'n kliniek in strijd met de waardigheid van de mens, door hen slechts als middel te zien en niet gelijktijdig ook als doel aan zich. Ook het gebruik van proefdieren voor de ontwikkeling van medicijnen staat niet op gespannen voet met de rechten die voortvloeien uit het hebben van waardigheid. De dieren die gebruikt worden hebben geen bewustzijn dat hier ver genoeg voor ontwikkeld is. Anders is het indien een dier pijn gedaan wordt. Net als wij mensen het recht hebben om geen pijn aangedaan te krijgen, heeft ook een ander dier dat recht. Maar wanneer het lijden van enkele proefdieren kan voorkomen dat veel mensen moeten lijden, dan kan dit acceptabel gevonden worden, want onder de streep is de totale hoeveelheid leed verminderd.

‘De verantwoordelijkheid van een overheid’

Kolumn Week 1 ‘ethiek en wetenschap’

Nieuwe technologieën en wetenschappelijke vooruitgang in het algemeen zijn mooi: kennis die nieuwe dingen mogelijk maakt of efficiëntie in produktie verhoogt. De vooruitgang wordt vaak omarmd, door wetenschappers, industrie en bevolking, maar blijkt uiteindelijk toch vaak haken en ogen te hebben wanneer naar de (soms onverwachte) gevolgen gekeken wordt. Een voorbeeld hiervan is genetische modificatie van gewassen zoals mais, waardoor ze immuun zijn tegenover ziekten of tegenover pesticiden zodat onkruid weggespoten kan worden zonder de gewenste gewassen eveneens te doden. De ontwikkeling van deze technologie wordt gestuwd door de vaak enorme financiële interessen van de industrie en de wil tot het bereiken van positieve resultaten van wetenschappelijke onderzoekers. Discussie in de samenleving over nut en gevaren van dergelijke technologieën komt op gang, maar dan is het kwaad voor een deel al geschied: significante hoeveelheden mais en soja schijnen reeds van gemodificeerde oorsprong te zijn en wat werkelijk speelt blijft voor burger en konsument verborgen. De vraag die zich dan stelt is: kan de ontwikkeling van technologie wanneer die schadelijk blijkt te zijn aan banden gelegd worden, en zo ja: waar ligt de verantwoordelijkheid hiervoor. In het nu volgende wil ik beargumenteren dat dit de overheid is, die wij burgers hebben aangesteld om te waken over onze veiligheid en andere belangen.

Volgens de ‘kontrakttheorie’, zoals beschreven door o.a. Thomas Hobbes (1588-1679) en John Locke (1632-1704), hebben mensen een overheid aangesteld om te waken over hun veiligheid en eigendommen. Dit maakt een zinvol mensenleven pas echt mogelijk, omdat wij ons nu niet meer bezig hoeven te houden met het beschermen van ons vege lijf en het hebben van eigendommen pas echt mogelijk maakt. Naar de hedendaagse situatie getransponeerd betekent het sociale kontrakt dat wij ook beschermd dienen te worden tegenover andere menselijke handelingen die ons direkt of indirekt kunnen bedreigen. We worden op indirekte manier bedreigd wanneer bijvoorbeeld genetisch gemodificeerde gewassen schadelijk blijken te zijn voor onze gezondheid of wanneer de gemodificeerde genen via voortplanting (bijen of wind) niet gemodificeerde gewassen besmetten en daardoor de mogelijke schade niet in de hand te houden blijkt.

Het is de verantwoordelijkheid van de overheid om mogelijke gevaren in een vroeg stadium te onderkennen en te voorkomen dat mensen gevaar lopen. Het is niet voldoende wanneer enkel subsidie van (potentieel) gevaarlijke technologieontwikkeling gestopt wordt; ook uitvoering, zoals bijvoorbeeld invoer van produkten afkomstig van gemodificeerde gewassen wanneer die (potentieel) schadelijke gevolgen blijken te hebben, dient aan banden gelegd te worden. Het kan niet zijn dat de bevolking eerst ongerust moet worden vóór de overheid in actie komt. De

bevolking beschikt niet over de middelen om van alles de mogelijke gevaren te onderkennen. Het is ook niet voornamelijk de taak van ngo's om aan de bel te trekken, mede omdat dit zou impliceren dat bevolking deze ngo's eerst financieel zou moeten steunen, wat impliceert dat een probleem al bekend en dus aktueel moet zijn. Het is ook dubbelop; we hebben hier immers de overheid voor. Volgens de kontrakttheorie hebben wij de overheid aangesteld om over ons te waken en haar het mandaat gegeven om zo nodig in te grijpen. In het ideale geval grijpt de overheid in nog voor de bevolking zich ongerust heeft hoeven maken. In iedergeval mag het nooit zijn dat ook de overheid machteloos toe moet zien hoe technologie zich ongrijpbaar gemaakt heeft, want gestuwd door de enorme en ongrijpbare macht van het geld, of doordat het (zoals in het geval bij genetische besmetting) voor ingrijpen gewoon al te laat is.

‘Een dartelend leven’

Kolumn Week 2 ‘vermaak of wetenschap?’

Diskussies over de grenzen van fatsoen, als het gaat om het tentoonstellen van lijken, delen ervan of zogenaamde plastieken, gaan eigenlijk altijd over mensen. Mensen mag je niet doden, mensen hebben rechten, ook na hun leven. Zelfs embryo's hebben rechten (ookal zijn zij in het geheel niet levensvatbaar) mits het gaat om embryo's van mensen. Wat dient eigenlijk als motivatie voor dat verschil? Maken wij dit? Is het een natuurlijk gegeven? Zou het andere dieren ook toekomen (of zelf aan planten)? Gaat het om rechten van de dode, of zijn het de rechten van de levenden? Allemaal vragen die een goed onderzoek noodzakelijk maken; vragen die ik niet pretendeer in deze korte kolumn te beantwoorden. Laat ik in iedergeval een begin maken, zodat mijn lezers, jullie dus, kunnen aanvullen.

Ik ben al de helft van mijn leven vegetariër. Eet ik geen vlees omdat ik niet wil doden? Ik dood dan wel niet zelf, maar laat dat doen wanneer ik vlees eet. Zoals iemand die geen fietsen jat, maar dit door een junk laat doen. Als ik bij mijzelf te rade ga, dan moet ik vaststellen dat het niet willen doden van dieren niet de enige reden is; vlees an sich vind ik al geen mooi gezicht. Anderzijds: het gaat ook om het leed dat veroorzaakt is wanneer een dier (een koe bijvoorbeeld) massaal voor financieel gewin gehouden wordt. Maar ik zou biologisch kunnen eten, werp ik mijzelf tegen. Ik merk dat ik dit probleem complexer vind dan eventjes in een kolumn te beantwoorden valt.

Laat ik het anders proberen: zou ik mensenvlees kunnen eten wanneer ik weet dat die niet (voor mij) geleden heeft, bijvoorbeeld een slachtoffer van het verkeer, zonder nabestaanden die het stoffelijk overschot klaimen? Hhmmm nee, dat al helemaal niet. Eigenlijk staat mij de idee mensenvlees te eten al helemaal niet aan. Maar waarom eigenlijk niet? vraag ik mij dan af. Een mens staat zo dicht bij wie ik zelf ben, dat het eten van dat vlees net is alsof ik mijzelf op eet. En dat staat

haaks op mijn idee van leven; zo tegengesteld aan leven, terwijl eten juist het leven moet bevorderen, want daar doe ik het primair voor.

Om die reden vind ik het wel luguber om dode mensen te zien, in welke staat van opgezet- of geplastificeerdzijn dan ook. Het is net alsof ik naar mijzelf kijk; hoe ik zou kunnen zijn, of het misschien ook wel ben. Wellicht is dat meteen ook een antwoord op mijn aversie voor het eten van vlees: ik eet dan iets wat zo gelijk staat aan wat ik zelf ben: een lichaam met bewustzijn dat zou moeten dartelen in wei of waar dan ook en zich dankbaar zou willen voelen voor het leven dat het heeft gekregen, dat ik niet met diens dood geconfronteerd zou willen worden. Niet op mijn bord en ook niet in het museum

‘Lijken versus modellen’

2de Kolumn Week 2 ‘vermaak of wetenschap?’

Het is een bezoekje aan het Universiteitsmuseum waard om het verschil te ervaren tussen tentoongestelde echte lichamen en lichaamsdelen, en modellen ervan. In het eerste geval gaat het om iets dat ooit geleefd heeft, in een ander geval duidelijk niet. Het verschil zit niet in de detaillering, die is bij de wassen modellen van Petrus Koning niet minder; in tegendeel: met veel oog voor detail heeft hij leerstof geboetseerd waarmee je na een uur rondkijken toegenomen kennis bezit over hoe het lichaam van de mens in elkaar steekt. Het verschil zit meer in de gevoelswaarde. Bij een preparaat (plastiek of weefsel op sterk water) zie je duidelijk dat dit restanten zijn van echt leven, het is een stukje kadaver, wat altijd weer enige huiver opwekt wanneer ik ermee geconfronteerd wordt.

Preparaten en andere tentoonstellingen van ex-leven hebben wat mij betreft ook ethische consequenties. Zolang als het gaat om modellen van was, gips of dergelijke kun je als beeldhouwer maken wat je wilt. Het staat je vrij om levensechte modellen te maken of om modellen te boetsen die nooit in het echt zouden kunnen bestaan. De reden: de was is toch niet levend, pas de hand van de kunstenaar maakt het tot iets dat gelijkenis bezit en ons doet denken aan iets levends. Bij preparaten is dat iets anders. Dit zijn dingen die geleefd hebben, en nu meer of minder op iets levends lijken. Het zijn lijken; een woord dat mij als kind al deed schrikken en waarvan de aanblik mijn nachtrust ontnam.

Wat eigenlijk is het fundamentele verschil, wat maakt een lijk zo anders dan een model van een lijk? Naar mijn mening heeft dat te maken met wat ‘leven’ eigenlijk inhoudt. In mijn beleving is iets levends meer dan een hoopje atomen, gerangschikt tot iets materieels. Het leven is een principe op zich. Het heeft een materiele verschijning nodig om te kunnen bestaan, maar is veel meer dan dat. Niet voor niets spreekt men bij een lijk ook wel over een ‘stoffelijk overschot’: de essentie die er bij hoort om het compleet te maken is weg. Die essentie is interessant: het maakt wat wij zijn. Het is ons bewustzijn gevat in het stoffelijke.

De Franse filosoof en wiskundige Descartes heeft dat zo treffend verwoord toen hij bewees dat wij alles weg kunnen denken, maar niet ons bewustzijn op het moment van denken. Dat stukje lijk (en ook de hele-lichaamspreparaten van 'Bodies, the exhibition') heeft bewustzijn gehad. Het was in zijn/haar essentie wat wij zijn in essentie, en wat een wassen model, hoe goed ook nagebootst, nooit zal kunnen zijn geweest.

Terwijl een model nog slechts tentoonstellingskarakter kan hebben, om mensen te laten schikken of te laten amuseren, is dat bij een lijk toch anders. Omdat het gaat om ex-leven is het effect van de schikreactie een stuk hoger, meer 'thrill' en meer omzet. Daar komt ook het ethische aspect om de hoek kijken. Leven is te groots om zo mee te sollen, te laten verworden tot object van hilariteit. Anders is het met anatomie-onderwijs in de geneeskunde, waar preparaten een nobel doel dienen: vergroten van kennis over de wereld (al een nobel doel op zich zelf) en vergroten van de vaardigheden van een aankomend chirurg, die toch graag precisieoperaties uit wil voeren. Voor dat laatste kan een stoffelijk overschot gebruikt worden, zeker na toestemming van betrokkenen. Voor louter tenstoonstellingsdoeleinden ligt dat toch duidelijk anders. Die toestemming kan niemand geven; niet de overledene bij leven, niet de nabestaanden. Want het leven is te groots om zich te laten bespotten.

(n.b. dit is een tweede kolom voor week 2. Ik vond het museumbezoek zo inspirerend dat ik het schrijven erover niet na wilde laten)

'The right to use ...?'

Kolumn Week 3 'rationalisering van de samenleving'

Kwaad was de psychiater. Kwaad, niet op de politiek die het verboden had, niet op de wetenschappers die de (wellicht foute) konklusies aan de beleidsmakers geleverd hadden, maar kwaad op de hippies, die 'het allemaal op straat hadden gegooid' en daardoor het verbod veroorzaakt hadden. Waar het over gaat is het verboden middel LSD dat tot de strafbaarstelling eind jaren 60 in de VS veel door psychiaters gebruikt werd in de behandeling van geestesziekten. Nadat LSD het gebruik ervan ook buiten de muren van de psychiatrie gevonden had, nl. bij de zogenaamde hippies die er de grenzen van de materiële 3D-wereld mee konden overschrijden, werd het een onderwerp van met name conservatieve politici die zich afvroegen of het verboden moest worden. Om het te kunnen verbieden moest onderzoek gedaan worden dat aan moest tonen dat het gevaar ervan te groot was, wat ook gebeurde. Een aantal laboratoria meldde alarmerende risico's van onder ander chromosoombeschadiging; andere laboratoria konden deze uitkomsten niet verifiëren. Toch waren de (twijfelachtige) resultaten aanleiding om het middel in 1967 in schaal 1 te plaatsen van te controleren substanties. Dit betekende niet alleen het einde van legaal rekreatief gebruik 'op straat', maar ook het einde van wetenschappelijk

gebruik door onder ander psychiaters. Dat dit iets dubbels heeft: wetenschappelijk onderzoek dat tot gevolg heeft dat wetenschappelijk onderzoek niet (meer) mag plaats vinden is één, maar hoe zit dat met het recht van de mens te gebruiken?

Toen de grondwet in werking werd gesteld, waarin de rechten van de mens tegenover de staat beschermd worden, werd een aantal rechten die fundamenteel geacht werden geëxpliciteerd. Men kreeg het recht op vrije meningsuiting, het recht elk geloof aan te hangen wat men wilde en het recht gelijk behandeld te worden ongeacht geslacht, ras of seksuele voorkeur. Deze juridische rechten waren weerspiegelingen van natuurlijke rechten (je zou ze ook 'filosofische' rechten kunnen noemen, omdat in de filosofie gepoogd wordt te ontdekken en te beschrijven wat de eigenlijke grond vormt van onze werkelijkheid): rechten die de mens van nature heeft en waar het alleen maar vanzelfsprekend is dat deze wetten ook in de door mensen opgestelde grondwet terug zouden komen. Bij deze vrijheidsrechten gaat het om zogenaamde 'negatieve' rechten: het recht dat je iets niet aangedaan krijgt en het recht dat je iets zelf mag bepalen. Sommigen, waaronder ik zelf, vinden dat een belangrijk recht in de grondwet ontbreekt: de vrijheid om zelf de toestand van mijn geest/bewustzijn te mogen bepalen. Net als godsdienst of welke mening dan ook, is dit een keuze die alleen het subjekt zelf kan maken, zeker wanneer men bedenkt dat de geestestoestand van de burger toch al bepaald en gekonditioneerd wordt door externe factoren als de media, de algemene mening in de samenleving en de legale maar vaak nog zo schadelijk blijvende drugs als alcohol en nikotine. Bovendien: wie heeft het recht om te bepalen wat de toestand van mijn geest is, als ik het zelf al niet ben? Andere volwassenen (verenigd in 'politiek'/'beleidsmakers' of 'kerk')? Is dit niet juist wat een volwassene tot een volwassene maakt: de vrijheid dit allemaal voor zichzelf te beslissen?

Ik deel de woede van de psychiater die de mogelijkheid van goed onderzoek en de kans psychiatrische patiënten te genezen gefrustreerd ziet door een wet die dat allemaal verbiedt. Alleen ben ik het niet eens met de schuldigen in deze. Niet de wetenschappers of 'de hippies' zijn schuld dat LSD niet meer gebruikt kan worden, maar de beleidsmakers die menen haar burgers het recht te mogen ontzeggen om hun eigen staat van bewustzijn te bepalen. Dit recht heeft de overheid mijns inziens namelijk niet; alleen het subjekt zelf komt dit recht toe.

[Het gaat hier om een documentaire over 'LSD in de psychiatrie' die door Discovery Channel is uitgezonden]

‘De (niet-bestaande) ethische implicaties van embryonaal stamcelonderzoek’.

Kolumn Week 4 ‘stamcelonderzoek’

Wanneer we praten over stamcellen, in biologische zin en in ‘therapeutische’ zin, dan kunnen we onderscheid maken tussen twee soorten: de zogenaamde Adulte en de Embryonale stamcellen. De adulte komen voor in diverse weefsels van geboren mensen, het embryonale alleen in het embryo tot enkele weken oud. Terwijl de adulte slechts weinig aanwezig zijn en daardoor moeilijk te isoleren, is het ook nog eens niet-opkweekbaar en slechts bruikbaar om beperkte soorten weefsels in vivo mee te kweken, zoals beenmerg, bot, huid en enkele organen. Daarnaast bevatten de adulte stamcellen dezelfde genetische informatie als de volwassende om wie het gaat, en daarmee ook de mogelijke genetische storingen, als die die juist het probleem veroorzaakt hebben. Embryonale stamcellen hebben dat probleem niet. Ze zijn makkelijk te isoleren, opkweekbaar in vitro en kunnen zich tot werkelijk elke soort cel differentiëren. Daarnaast zijn ze ook nog eens redelijk ruim aanwezig, door de vele doorgekweekte in-vitrofertilisaties (IVF), waarbij een aantal bevruchte eicellen bewaard moet worden voor één enkele zwangerschap, dat vervolgens overblijft zodra de zwangerschap gelukt is, of de betrokkenen van verdere bevruchtingspogingen afzien.

Ondanks dat embryonale stamcellen een mogelijkheid vormen en anders toch alleen maar weggegooid worden, vindt hier een veelal heftige en met emoties beladen discussie plaats, waardoor het gebruik ervan in vele landen verboden is. De argumenten tegen lopen vaak in de richting dat ook een embryo (van enkele weken) als mens moet worden gezien en daarmee mensenrechten heeft. Ik ben het hier niet mee eens, en wil dat nu verhelderen.

Een embryo is (als) een mens: embryo’s krijgen rechten die voor geboren mensen gelden. Dat wil zeggen dat een embryo essentiële eigenschappen met een geboren mens gemeen heeft, wat het bepaalde rechten geeft. Voor ik de vraag wil beantwoorden of dit juist is, wil ik eerst kort ingaan wat het is dat de mens rechten geeft. Tot de rechten van de mens hoort dat ik het recht heb geen pijn aangedaan te krijgen. Dit recht heb ik omdat ik de eigenschap heb pijn te kunnen voelen en dat als zeer onprettig beschouw. Vanuit verschillende normatieve theoriën (o.a. utilisme) valt het hieruit hebben van rechten te rechtvaardigen. Ik heb het recht in leven gelaten te worden, omdat het consequenties heeft wanneer dit niet in acht genomen zou worden. Ik zou toekomstplannen kunnen hebben die abrupt hun mogelijkheid tot realisatie verliezen, of ik zou de toekomstige vader kunnen zijn van een belangrijke wereldverbeteraar, die dan natuurlijk eerst verwekt moet kunnen worden.

Een embryo tot enkele weken oud, in tegenstelling tot een geboren mens, kan geen pijn voelen. Nog geen enkele, daarvoor noodzakelijke, zenuwcel heeft zich

gevormd. En de waarde van het embryo als mogelijke wereldverbeteraar, mocht het tot volwassen mens uit kunnen groeien, is ook geen geldig argument, omdat het hier immers gaat om restembryo's. Dat embryo's reeds een menselijke ziel bezitten, zoals vooral in streng katholieke landen als argument geldt, is alleen al om de reden dat het hier gaat om restembryo's ondeugdelijk. Mocht een (bezield) embryo gebruikt worden, dan blijven de cellen ervan in leven en wordt leven in stand gehouden, en dat is dat juist in lijn met het bezield-argument van de katholieke kerk, met een duidelijke meerwaarde boven het doden door weggooien van het restembryo.

Een geheel ander argument is dat wat speelt in Duitsland. Als gevolg van het Nazi-verleden en de experimenten op mensen die door Nazi-artsen (als Joseph Mengele) werden uitgevoerd, is daar een sterke afkeer ontstaan tegen alles wat enigzins 'verdacht' is. Ik denk dat het duidelijk moge zijn dat het gebruik van restembryo's zeker niet te vergelijken is met wat de Nazi-artsen deden, en het gebruik daarvan niet valt onder 'verdacht' in deze zin.

Tegen het gebruik van restembryo's zijn de bezwaren zoals ze genoemd worden, mijns inziens dus niet geldig. Anders is het wellicht met de ethische implicaties die het soort toepassing met zich meebrengt, zoals de vraag of het juist is wanneer slechts de rijksten gebruik kunnen maken van verjongingskuren op basis van stamceltherapie, mochten die ooit mogelijk zijn, of de vraag of het überhaupt juist is om zich op een dergelijke wijze 'beter' te laten worden. Echter, deze vragen bestrijken een geheel ander gebied dan de vraag of het ethisch juist is om juist embryonale stamcellen te gebruiken, en daar ging de vraag uiteindelijk toch om.

'De onschuldige schuldigen'

Kolumn Week 5 'film 'Das Experiment''

Het begon allemaal zo gezellig. Een vijftiental mannen dat zich gedurende twee weken bij een beloning van tweeduizend euro wel op wil laten sluiten. En nog in dienst van de wetenschap ook. Eén groep wordt ingedeeld als bewakers met blauwe overals en gebruikelijke gatgets: wapenstok, handboeien, sleutels en zaklampen. Zij krijgt van de wetenschappelijke leiding de instructies: zij moeten de controle houden over de gevangenis (en zich door de gevangenen slechts aan laten spreken als 'meneer de bewaker') en, niet geheel onbelangrijk, geen geweld. De bewakers laten de gevangenen kleden in slechts een wit gewaad met daarop een nummer. De gevangenen mogen elkaar niet meer bij hun naam noemen, maar slechts bij hun nummer. Al in de eerste nacht vindt (bijna) eskalatie plaats, na vier dagen twee doden en vijf gewonden en het experiment wordt, ter nauwer nood, afgebroken.

Zonder nu een samenvatting of recensie te geven van de film 'Das Experiment' wil ik ingaan op wat volgens mij als boodschap uit deze film gehaald kan worden.

Hoe kon het komen dat een groep vrijwilligers, waar allen wisten dat het hier slechts om een experiment gaat, zo ver ging, en vooral: wie was hier de schuldige? Het gaat mis doordat iedereen in één van de twee groepen wordt ingedeeld en slechts als nummer respectievelijk als titel gekend wordt. De instructies van de wetenschappers zijn helder: geen chaos, anders geen beloning. Daar komt bij dat het de bewakers niet geheel duidelijk is wat precies de bedoelingen zijn van de wetenschappelijke leiding. Dit alles mondt uit in een gewelddadig ‘wij’ tegen ‘zij’ denken bij beide groepen, waarbij een komplicerende faktor is dat van de bewakers niemand onder wil doen tegenover zijn kollega en emotioneel instabiel is vanuit persoonlijke frustraties, zoals ieder mens die wel schijnt te bezitten.

Mij deed dit denken aan Nazi-Duitsland en hun concentratiekampen (wellicht grote inspiratiebron voor skriptschrijver en regisseur). Twee groepen mensen –het lot heeft ze ingedeeld– die hun individualiteit hebben opgegeven als nummer en als deel van de groep. De bewakers die de bevelen proberen op te volgen, het einde van dat liedje is bekend. . . Wie is hier de kwade? Wat is dat eigenlijk, het Kwade? In de film als in het KL zien de bewakers zich niet als kwaad. Ze volgen slechts de bevelen op die ‘van boven’ komen. Ze zijn net zo onmachtig als de gevangenen, met dat verschil dat de gevangenen nog onmachtiger zijn dan hen. In de waanzin ziet men de ander slechts als onpersoonlijk nummer uit die andere groep. Men verwordt tot een soort machine, met voorspelbaar gedrag en dito afloop.

Was de leiding fout: de professor of de Führer? Heeft zij alle touwtjes in de handen? In de film niet; de dynamiek van het gevangeniswezen ontwikkelde zich autonoom, ze groeide op een gegeven moment de leiding zelf boven het hoofd (saillant detail: de professor wordt zelf neergeschoten door een dolgedraaide bewaker, die dat niet willens en wetens deed, maar in een akt van verstandsverbijstering). Hoe zit dat dan met de Führer. Hij wordt gezien als de persoonlijking van het ultieme kwaad. Het Kwade an sich dat alles wat de Nazi’s misdaan hebben op zijn geweten had. Wellicht is ook hij slachtoffer geworden van een autonome dynamiek zoals hij die zich nooit voor heeft kunnen stellen, laat staan heeft kunnen willen?

Wat is het Kwade dan, als het al niet te personifieerden valt? Kunnen mensen slecht zijn (en daar tegenover goed)? Kunnen de ergste misdadigers tegen de menselijkheid volledig verantwoordelijk gesteld worden voor wat in hun naam is gebeurd? De film ‘Das Experiment’ lijkt te suggereren van niet. Aristoteles valt bij wanneer hij beweert dat niemand willens en wetens kwaad doet.

[Bij gebrek aan de lezing is deze tekst alleen op de film geïnspireerd. De tekst is wel in lijn met ‘Why Ordinary People Torture Enemy Prisoners’ van Fiske, Harris en Cuddy]

‘De Dialektiek van de Vooruitgang’

Kolumn Week 6 ‘cyborgs’

Wij mensen, in ieder geval in de Westerse wereld, geloven sterk in vooruitgang, de idee dat we vandaag de dag beter af zijn dan we vroeger waren en het in de toekomst beter zullen hebben dan nu. Lang geleden waren wij schijnbaar hulpeloos overgeleverd aan ziekten, tegenwoordig vormen de meesten daarvan voor ons geen bedreiging meer. Vroeger was je dagen onderweg om naar het andere einde van Nederland te reizen en weken om de afstand naar Oost Europa te overbruggen. Dank gemotoriseerd vervoer zijn we daar nu binnen een fractie van de vroegere tijdsduur. Hadden wij een aantal jaren geleden nog een platenspeler met krassende platen, kassetten die grijsgedraaide ruis bevatten en verder losse apparatuur, tegenwoordig hebben we de kompjouter die wij als multimedia-apparaat inzetten en die alles andere vervangt. Het schrijven van teksten gaat daar overigens ook mee, en ook het versturen van brieven doen we niet meer op papier met de post, maar via internet met ons allround multimedia-apparaat. Dit is allemaal vooruitgang, want om die reden hebben wij het.

Maar toch, wanneer ik dit een beetje van afstand gade probeer te slaan, en mij in herinnering roep hoe ik vroeger als kind door bos en heide struinde, kan ik enige nostalgische bedenkingen niet ontlopen. Is dit echt allemaal ‘vooruitgang’, zoals ik in eerste instantie te geloven nijg? Natuurlijk kunnen we nu dingen die eerst onmogelijk waren, en vanzelfsprekend ben ik niet verplicht om met de tijd en de vooruitgang mee te gaan. Maar ergens voel ik mij daar toch door gevangen. De tijdsgeest eist zijn tol, en ik ben daar een deel van. Als mens sta je met een been buiten de natuur waar je uit afkomstig bent. Tegelijkertijd drukken wij een stempel op de natuurlijke omgeving; ook datgene dat bijvoorbeeld tot ons voedsel behoort, begint steeds meer buiten de natuur te staan: groenten gekweekt met kunstmest en kunstverlichting in plaats van zon, vee-dieren die in het door ons opgelegde ritme hun lichaam en eieren volvreten, in ruimten die in niets lijken op de natuur waarvoor zij gemaakt zijn. De grens tussen mens en machine vervaagt. Wij, als ook de (voormalige) natuur om ons heen, verworden tot onderdelen van een proces in de vooruitgang. Meer opbrengst van de produktie, meer geld en tenslotte meer macht voor hen die de touwtjes in de handen weten te houden. Onze staat van trans-humanisme komt de industrie van snelle verkoop en fastfood goed uit. Alleen het nieuwste is het beste, gezien in de reclame op TV . . . Welkom in de half-kunstmatige natuur van de half-synthetische mens, welkom in de wereld van de Cyborg!

Nee, ik kan dit geen vooruitgang noemen in de ware zin van het woord. Het is een vooruitgang die omgeslagen is in zijn tegendeel. We leven in een tijd waarin de levensverwachting niet meer bepaald wordt door ziekteverwekkers waar geen kruid tegen gewassen lijkt. Ook een ambulance is met tegenwoordige technologieën snel ter plaatse. Neen, het zijn de welvaartsziekten die ons de das om doen.

Aderverkalking, hoge bloeddruk, cholesterol. Het zijn ziekten die alleen wij Westelingen krijgen en ook pas sinds enige eeuwen. Te slecht eten, want afkomstig uit bio-industrie en Febo-fastfood; te weinig lichaamsbeweging, want met de auto en voor de PC. Dit is de Dialektiek van de vooruitgang; ik heb zo mijn twijfels en voel mij een beetje aan het lijntje gehouden met die 'vooruitgang'.

Reakties op andermans kolumns

ite week

Re: Nare controlerende instanties Verschil tussen 'zonder licht rijden en wetenschap': in het eerste geval breng je voornamelijk jezelf in gevaar. Dat gevaar valt redelijk goed te overzien en te voorzien.

Overeenkomst 'zonder licht rijden en wetenschap': de genen die (zonder dat te hebben gewild) met de nare gevolgen te maken hebben zijn niet alleen de handelenden. Een automobilist die een fietser per ongeluk naar het Nirvana rijdt (Unixers zullen zeggen: 'naar /dev/null') blijft zich zijn/haar leven lang zien als iemand die een ander mens gedood heeft.

In beide gevallen was het niet jouw wil om een ander kwaad te berokkenen, maar in beide gevallen kan dat wel gebeuren. Met regelgeving (want je blijft ook in de toekomst waarsch. zonder licht fietsen), maar ook zonder. Alleen met regelgeving wordt de kans op ongelukken wel een stuk kleiner.

Re: Europese Unie Zelf denk ik dat wetten voor binnen de EU maar zeer beperkte waarde hebben. Wetten die te beperkend worden ervaren door bedrijven en daaraan verbonden onderzoeksinstituten zullen makkelijk verplaatst worden naar landen buiten de EU en daarmee aan de regelgeving ontglippen. Bovendien worden Europese bedrijven die zich wel aan de regels houden op den duur ingehaald door niet-EU-bedrijven, die zich ook niet aan de Europese regels hoeven te houden.

Omdat wetenschap zo mondiaal verloopt, moeten de wetten dat ook zijn. Dat hier moeilijk iedereen op een lijn te krijgen is, is evident. Ik denk dat in eerste instantie onderscheiden moet worden tussen echt problematische kwesties die mondiale invloed zullen hebben (bijv. genmodifikatie, zie mijn eigen kolumn), en kwesties die geen groot probleem vormen (euthanasie en abortus). Westerse genmodifikatie of een plaatselijk ontwikkeld virus kan de wereldbevolking (inkl. dieren en planten) ontwrichten; abortus en euthanasie niet.

Re: Column week 1, Mieke van Kollenburg 0146986 Het probleem lijkt mij dat de gehele samenleving ten eerste niet deskundig is. Het zijn altijd slechts enkelen die kritisch zijn en zich informeren (en die informatie komt vaak ook nog toevallig bij de juiste mensen). Verder is het niet zo dat 'de' samenleving zich kan

roeren, ook hier zijn het weer enkelen die hun mond open doen (ook omdat niet iedereen die vaardigheid bezit). Ik denk dat ethische commissies die aangesteld zijn door de overheid, en zich ook naar de overheid toe moeten verantwoorden, cruciaal zijn, maar alleen zinvol werk kunnen leveren wanneer ze een mondiale overheid (UN, bijv.) vertegenwoordigen. Anders krijg je alleen 'brain drain' en bedrijven die zich elders vestigen waar die commissies niets te zeggen hebben.

Re: Ik ben jaloers Wanneer iedere wetenschapper zich zou houden aan Kants Kategorische Imperatief (KI), zal nog steeds iedereen zich bezig moeten houden met ethiek, want de KI impliceert ethisch handelen en dus ethische reflectie.

Dat je met de KI nog niet aan het veilige oever staat, blijkt wel uit het feit dat ons aller Adolf Eichmann (die van de Wannseekonferenz en de Endlösung), zich op Kants KI gebaseerd zei te hebben (welliswaar in een nieuwe 3de-Rijksformulering): "Handle so, dass der Führer, wenn er von deinem Handeln Kenntnis hätte, dieses Handeln billigen würde". [Hans Frank: „Die Technik des Staates“, 1942, S. 15 f.]

Er zullen dus altijd ethici nodig zijn om ook het handelen 'volgens Kant' te bewaken.

Re: De mens is een ethisch wezen, dus ook de wetenschapper Je schrijft: „het kwade (de verdorven goedheid)“ Kan ik hieruit opmaken dat het kwade nog steeds goedheid is (welliswaar in een 'verdorven' staat, wat dat ook moge betekenen)? Dit zou (m.i.) impliceren dat geen fundamenteel onderscheid bestaat tussen 'goed' en 'kwaad'. . .

„Als niet christen echter proberen we onszelf op te trekken aan onze eigen ethische norm. Dit is onmogelijk.“ Ik ben ook een niet-christen, maar betekent dat dat ik met gebruikmaking van mijn rede 'onmogelijk' een ethische norm kan hebben? Volgens mij toch echt niet: iedereen kan inzien dat het niet juist is om het leven van anderen (en vooral het leven van onze nakomelingen, want dat is het doel van het leven volgens de evolutie-biologie) te schaden, en dus is het mogelijk om hierop een moraal te funderen. In het door mij gegeven voorbeeld zou die kunnen luiden: „Handel altijd zo dat komende generaties dezelfde mogelijkheden (tot leven) hebben als jouw generatie die heeft“ (o.i.d.).

Verder schijn je nogal de nadruk te leggen op een door de Christelijke Bijbel overgeleverde ethiek. Punt is echter dat iedereen een ethisch stelsel moet kunnen onderschrijven. Het ethische stelsel moet boven elk geloof verheven zijn, zodat naast Christenen ook Moslims, Buddhisten, Hindoes, anders-gelovigen en ongelovigen zich erin kunnen herkennen; zoals ook door Markus Düwell is aangegeven. Bovendien steunt het baseren op de Bijbel op een aantal onopgeloste 'dependencies', n.l. 'hoe valt te bewijzen dat de Schrift werkelijk het woord Gods is', en 'wat is 'God'' (en ga zo nog maar even door)

Re: Europese Unie Wanneer we kijken naar de aard van het probleem is daar zeker een groot onderscheid. Abortus en euthanasie zijn geen technologie, ook al blijft de vraag of het een (moreel) juiste daad is of niet. Bij technologie gaat het om mogelijke veranderingen aan onze wereld en om de vraag of we die veranderingen wel willen of niet. Bij abortus, et al. zou tegenin te brengen zijn, dat het een stap binnen een groter normverval zou zijn (niet perse mijn opvatting). Anders is het hooguit een rimpeltje op het water zonder verdere consequenties.

Wat ik bedoel is dat (m.i.) een onderscheid bestaat tussen het ontwikkelen van een technologie met wellicht vergripende gevolgen (waar we wel uitsluitel over willen voor we beginnen: 'bezint eer gij begint'), en het uitvoeren van onethische praktijken (bijv. gebruik van proefdieren, zonder rekening mee te houden dat zij bijv. ook pijn kunnen voelen, net als wij mensen; dat wij mensen rechten hebben [geen pijn aangedaan te krijgen] juist vanwege het kunnen voelen van pijn; en dat andere dieren daardoor de zelfde rechten (zouden moeten) bezitten. Maar dat is uitwijding op het eigenlijke onderwerp en komt vast nog aan bod als het over dierproeven gaat.). Mijn reactie was deels gebaseerd op de bijdrage van E.M.Volger.

Re: Euthanasie, daarmee redden we het NI! Nou maak je van de hele euthanasiewetgeving wel een parodie (of heet zo iets een 'drogreden'). Het is echt niet mogelijk in Nederland dat iemand met een verdraaide been in aanmerking komt voor euthanasie (zoals je lijkt te willen suggereren), eerder voor een pakje pijnstillers, vergoedbaar door de zorgverzekering. Bovendien: mensen hangen aan hun leven, als het erop aankomt en niemand wil echt dood, tenzij het lijden uitzichtsloos geworden is. Een terminale kankerpatient in de laatste fase van zijn leven zal dan graag een andere keus willen kunnen maken, dan de keus die voor de tijdelijk-kreupele in het verschieft ligt, lijkt mij. Een arts die actief aan euthanasie deel neemt zal daar zeer zorgvuldig in zijn, mede omdat onzorgvuldigheid in Nederland zeer strafbaar is (zie de (proef)processen die de laatste jaren gevoerd zijn).

Maarre... wat is dat voor een gast, die arts, wanneer hij bij een beschadigde meniskus het woord 'euthanasie' laat vallen? Heb je hem dat echt horen zeggen?

Re: Euthanasie, daarmee redden we het NI! Ach ja, sommige mensen willen graag ook eens iets kunnen zeggen, ookal slaat het verder nergens op. Jammer alleen wanneer dat gebeurt in naam van 'wetenschap' (*) (in naam van Studium Generale, in dit geval). Of, zoals mijn Engelsleraar wel eens zei: "Wise men speak because they have something to say, fools because they have to say something".

Maar ik stel voor dat we Bas Dictus even de kans geven hierop te reageren, misschien heeft hij dit alles gedroomd en zijn droom even voor waargebeurd aanzien.

(*Waarmee we weer terug zijn bij het onderwerp van SG: moeten wetenschappers alles kunnen zeggen (naast 'alles kunnen onderzoeken'), of heb je als weten-

schapper ook de plicht om in wetenschappelijke kontekst altijd 'naar eer en geweten' de waarheid te spreken? Persoonlijk denk ik dat laatste: Een wetenschapper is 'hij/zij die weet' en een wetenschapper zal daar dan ook op aangesproken kunnen worden (zoals een bakker op zijn brood), en wanneer die wetenschapper dan niet de waarheid zegt is dat wel erg slecht. Ik ben zelf niet gepromoveerd, maar volgens mij moet iedere promovendus de wetenschappelijke eed afleggen waarin hij/zij belooft altijd naar eer en geweten te handelen.)

Re: Euthanasie, daarmee redden we het NI! „...dat niemand gereed staat als je leven begint...”. Ik zou zeggen: je ouders staan (of beter: liggen) gereed. Of bedoel je dit anders? Gezien vanuit de persoon waar het om gaat, is het leven zelf natuurlijk nooit een keuze geweest. Het actief beëindigen is dat wel (als het goed is!!). De vraag die speelt: hebben we dat recht wel of niet? Zelf denk ik dat een (groot) aantal mensen vindt dat wij dat recht niet hebben en zich vervolgens beroepen op twee dingen: 1. de Bijbel, waaruit volgens hen zou blijken dat het niet mag; 2. Het feit dat de Nazi's mensen hebben vermoord en dat 'euthanasie' noemden(*). Dat dit laatste niets met actieve stervensbegeleiding (zeg ik dat zo goed?) te maken heeft is evident, maar het wordt door de tegenstanders van euthanasie graag aangevoerd als argument hoe onmenselijk euthanasie wel niet is (drogreden, dus).

(* En 'deportatie' werd door hen 'evakuatie' genoemd, etc.)

2de week

Re: Leuk lijken kijken Erg goede kolom, naar mijn mening. Krijg ik meteen een idee hoe het daar is bij 'Bodies'. Leuk gespeeld met sarkasme. En zoals Gerwen al aangaf. Het recht van een lichaam ligt niet bij de overledene, maar bij de nabestaanden, en wanneer die er niet om geven (of niets om te geven hebben) of niet bestaan, is zo'n lijk snel tot museumpop gemaakt.

Re: Van Smerig tot Superinteressant Bij het lezen van deze kolom, die naar mijn mening realistisch is in het veranderlijk veronderstellen van opvattingen over wat juist is en wat niet (kultuurrelativisme), moest ik denken aan wat ik ooit in een documentaire gezien heb over stammen in een-of-ander Nederlandse kolonie, die de gewoonte hadden om de hersenen van leden van veroverde stammen te eten. De nette Hollanders die dat maar nix vonden probeerden (aanvankelijk) aan dit gebeuren een halt toe te roepen. Dit was niet makkelijk, en is uiteindelijk ook mislukt, omdat het zo verankerd was in die cultuur, dat het koppensnellen voor die mensen net zo normaal was als voor ons het niet-eten van mensen normaal was (en nog steeds is). Vooral de vrouwen van die stam waren vasthoudend in het behouden van dit deel van hun cultuur; hun man was geen echte man, wanneer hij niet met het hoofd van een overwonnenen thuiskwam. Anderzijds: wanneer in onze cultuur iemand een andere mens opeet, en ook wanneer dat de uitdrukkelijke

wens van die ander was, staat dit qua straf gelijk aan moord met voorbedachte rade.

Zo kunnen culturen van elkaar verschillen.

3de week

Re: De noodzaak van nut. Ik ben het zeer met de schrijfster eens dat wetenschap niet slechts beoefend hoort te worden om het weten alleen, maar dat een zekere 'nut' of 'zingeving' noodzakelijk is. Sommige dingen die de wetenschap zou kunnen helpen voortbrengen zijn belangrijk voor ons mensen en/of de wereld om ons heen, denk aan het ontwikkelen van een AIDS-vaccin. Gelukkig zijn hier wetenschappers aan het werk die het nut van de wetenschap voor zich wel inzien.

Wanneer wetenschappers dat grote geheel waarbinnen het zich afspeelt niet onder ogen zien zou het m.i. goed mogelijk zijn dat de wetenschap blijft hangen in een 'weten omwille van het weten' in plaats echt iets te betekenen. Ook de mogelijkheid dat de wetenschap misbruikt kan worden door derden (zoals kwaadwillende politici) wordt dan een stuk groter. Voor mij heeft mijn studie (wijsbegeerte) ook duidelijk nut: na mijn afstuderen wil ik filosofieleraar worden op Havo-Vwo en mensen helpen leren (zelf) denken.

Re: Enlighten us Leuke kolom!!

Ten eerste geef je op een grappige en originele wijze een weergave van waar Paul Schnabel's verhaal over ging, je maakt ook het kunnen bestaan van problemen zichtbaar dat onbekend onder de zoden kan blijken te liggen. Het was ook niet voor niets een van Pim's sterke punten, dat hij van het 'Haagse regentendom' af wilde, en de politiek weer bij de mensen wilde brengen (maar ik moet toegeven dat ik geen deskundige ben in 'de wil van Pim').

4de week

Re: Survival of the richest? 'een kloon om organen vanaf te oogsten' is ethisch gezien natuurlijk wel interessant, omdat de kloon, die 1-op-1 gelijk is aan degene van wie hij/zij een kloon is, daarmee ook dezelfde rechten heeft. Maar enniewee:

Het is nu al zo dat ontwikkelingen in de medische sektor hofdzakelijk ten gunste komen aan de rijke landen. Of dat fout is valt nog te bezien. Het zou uitdrukkelijk fout zijn wanneer het voordeel voor ons het nadeel wordt van de ander (uitstoot van roet door de industrielanden heeft bijv. via 'Global Dimming' in de jaren-80 mislukte oogsten en daarmee samenhangende hongersnoden/-doden veroorzaakt in het Sahel-gebied van o.a. Ethiopië). Het leven op de ene plek op aarde is nu eenmaal makkelijker dan op een andere plek.

Anders wordt het wanneer de ongelijkheid optreedt op dezelfde plek van de aarde; rijke mensen tegenover arme in Nederland, waar de een gekonfronteerd

wordt met zijn eigen onvermogens t.o.v. de luxe van de ander. Maar ook dat is in feite al zo (ik heb bijv. geen auto, kan ik niet betalen vind ik).

De vraag is dan: heeft iedereen dezelfde *negatieve* rechten (recht dat je iets niet aangedaan krijgt, bijv. recht niet vermoord te worden)? t.o.v. het hebben van dezelfde *positieve* rechten (recht op kinderbijslag, recht op orgaantransplantatie). Ik denk van wel wat het eerste betreft, maar niet. wat het tweede aangaat. Dus ja: 'survival of the richest', waarbij (gelukkig) aangemerkt mag worden, dat de vooruitgang die geboekt wordt doordat mensen het kunnen betalen, uiteindelijk ook terugvloeit naar diegenen die het niet kunnen betalen Dit zie je ook gebeuren bij AIDS-medikatie in ontwikkelingslanden, die nu profiteren aan de vooruitgang die geboekt is in het rijke Westen.

5de week

Re: Ik stem tegen Ik ben het met jouw kolom eens, voor zover ook ik vind dat we alleen maar naar de gebeurtenissen hoeven te kijken die ons de geschiedenis toont, om van te kunnen leren. Dit soort experimenten hoeft niet kunstmatig opgezet te worden. Voor het doen van experimenten op mensen gelden geheel andere ethische implicaties dan voor experimenten op niet-bewuste wezens. Dit is een belangrijk gegeven in de vraag wat voor experimenten mogen worden uitgevoerd.

Re: Een walgelijke vertoning Jammer dat je de helft van de film niet gezien hebt, het was het kijken m.i. zeker waard. Ook ik vond de film vrij heftig (mijn buurvrouw zou dat kunnen bevestigen; normaal bijt ik helemaal geen nagels), maar ik vond de film, zeker achteraf gezien, goed en ben blij dat ik hem gezien heb.

Je meent dat niemand ervan leert? Ik betwijfel dat. Mij is het weer eens zichtbaar geworden hoe mensen onder groepsdruk e.d. tot vanalles in staat zijn. Of is dat wat jou daar aan tegenstaat; dat je ziet hoe ook jij tot zoiets in staat zou zijn? Ik denk dat die film ook in die zin leerzaam is. Wanneer je weet wat kan gebeuren, dan ben je tenminste (enigzins) gewaarschuwd.

7de week

Re: Deal or no deal? Interessant: je kunt je ziel verkopen! Ik vraag mij alleen af of het bij die internetbiedingen niet gewoon om gebakken lucht gaat. Wat, immers, verkoop je, als je je ziel verkoopt? Wat raak je kwijt, wat is dat, de 'ziel'? Je zou het bijna willen proberen (wat is de URL van die site, waar ze veel geld bieden voor mijn ziel?).

Dat het kan verkeren blijkt uit het voorbeeld van de Amerikaanse Indianen die grond (wat wij nu Amerika noemen) aan de Amerikavaarders verkochten, wetende dat het verkopen van aarde zoiets idioots was dat zij zich de uiteindelijke

konsequenties niet voor konden stellen; hoe kun je immers iets verkopen dat in wezen niemand ooit kan toebehoren?

Je schrijft: “Je kunt iets wat van jezelf is niet verkopen, en al helemaal niet omdat het iets tastbaars is.” Het lijkt mij dat je juist alleen maar kunt verkopen wat van jezelf is, zeker als het tastbaar is. (want dat laatste is de ziel m.i. niet). Dus dat gedeelte van jouw bewering klopt in iedergeval niet, denk ik.